

« zurück blättern vor »

BURGRABIA subst. m., ab 1411; auch *burgkrabia*, *burgrabi*, *burgraf*, *mułgrabia*, *murgrabia*, *murkrabia*. 1) ‘Vertreter des Schlosses; Vertreter des Kastellans oder Starosten mit administrativen und richterlichen Funktionen’ – ‘zarządca zamku; zastępca kasztelana lub starosty grodzkiego sprawujący funkcje administracyjne i sędownicze’: 1423–1426 RocznHist XV 69, STP *Yakosmy bili poszli od pana Mycolaya do burgrabye pana Przedpelcowego*. o ca. 1500 R XLVII 371, STP *Eius pater in graniciebus Boemorum fuit mułgrabyq.* o 1543 LibMal 70v, SPXVI *Na zamku w konynye sziedzial [...] tho czynyl na rozkaśchanye y na podufsczenye Bartofcha Bylińskiego y Mikolaya Thymyenyeczskiego Murkrabye Conynfkiego*. o (1559) 1760 Sax.Porz. 35, L *Burgrabski wielki sąd naywyższy sędzia w Magdeburga sprawował; ale w Krakowie i we Lwowie na mieyscu burgrabi burmistrz siada*. o 1594 SarnStat 491, SPXVI *Burgrabiá zášię ná zamku Krákovskim obecnie bydź powinien*. o (1663) 1922 J.B.Zim.Siel. 159 *Przetoż nocą do miasta ustąpil burgrabi / Rzekomo dla potrzeb, za nim poszli wszyscy drabi*. o (1691) 1907 Pot.Ogr.Fr.1 284 *Gdzie młyn w ratuszu, dyabeł na zamku burgrabią*. o 1777–1778 Wybicki 265 *mamy sędziów grodzkich pod różnymi nazwiskami: podstarościch, subdelegatów, [...] burgrabiów etc., którym starostowie [...] etc. moc i władzę równych sobie współobywatelów sędzić dają*. o (1785) 1859–1860 Narusz.Hist.VI 46-47, DOR *Burgrabiowie, czyli rządzy [rządcy] zamków, z ludźmi do nich należącymi nie mają się uchylać od sądu, gdy do niego przez zapozwy starostów, sędziów lub podsędków cytowani będą na danie sprawy ze skarg przez strony żatujące zanieionych*. o 1834 PT II 369-370, SJAM *Skoro zamek mych przodków Soplicom zagrabię, / Ciebie osadzę w murach jak mego Burgrabię*. o 1889 Kacz.Olbracht.I 27, DOR *Był zarazem burgrabią na zamku i rządcą całego obszaru i wszystkich włości, które należały do zamku*. o [arch.] 1905 Kutrz. Hist. 114, DOR *Jedynie burgrabiowie zamku krakowskiego utrzymali się jako urzędnicy królewscy, przez króla mianowani, a liczba ich wzrosła powoli do dziesięciu w XVI wieku*. – STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. 2) ‘Richter am Gericht nach deutschem Recht’ – ‘sędzia sądu prawa niemieckiego’: (15. Jh.) 1875 OrtCel 2, STP *Burgravius id est supremus castellanus nawyszszy sadza grodzky prawa wysokyego*. o ca. 1475 OrtBr VII 547, STP *Goracze rzeczy, czo sluszą ná groczszkye prawo, tho ma bez odwloky groczszky szandzą szandzycz, ale bąndely kto zaraczon ku burgrabyego szandv, ten ma thamo k nyemu przycz y stacz*. o (1558) 1629 Groick.Artyk. 179 *[[zaptaci karę]]; jeśli bez dozwolenia burgrabie od sądu odstępi*. o 1559 GroicPorz iv, SPXVI *Ale w Krákovie y we Lwowie ná miyf'tcu Burgrábie [...] Burmistrz fyada*. o 1594 SarnStat 947, SPXVI *A ták*

*fkázuiemy: áby Sędziowie y Burgrábiowie obywatéle y poddáné náfzé / [...]
bronili. – STP, SPXVI, SWIL. 3) ‘königlicher Statthalter in preußischen
Städten unter polnischer Herrschaft’ – ‘namiestnik królewski w miastach
pruskich znajdujących się pod panowaniem polskim’: 1564 BielKron 329v,
SPXVI *Potym tenże Burgrábiá przekłádał przyścięę K[rólowi].* o [arch.]
1843–1855 Moracz.Dzieje V 175, DOR *Na zamku rigskim [ryskim] jako
rządca miał zasiadać namiestnik, czyli starosta jeneralny, ale i na ratuszu
burgrabia, czyli pętnomocnik królewski. – SPXVI, TR, L, SWIL, SW, DOR.*
4) ‘Hausmeister, Wächter eines Schlosses oder Gymnasialgebäudes,
Palastverwalter’ – ‘dozorca, strażnik zamku, gmachu gimnazjalnego,
dozorca pałacu (murgrabia)’: 1777–1778 Wybicki 165 *wiele po miastach
i wsiach zamków, pałaców i pomieszań pańskich, gdzie chyba naddziad
dzisiejszego dziedzica mieszkał. Dziś w nim burgrabia jeden bawi.* o
(1788–1792) 1963 Myśli 410 *opatrzonny byłem przez murgrabiego pałacu
Błękitnego żupanem zielonym i resztą odzieży.* o (1826–1837) 1963 Magier
60 *u korzennika [...] pili wino: [...] ks. wikary ze znajomym dzierżawcą,
albo murgrabia pałacowy z jakimś majstrem, nareszcie kurnicy, szafarze itp.*
o (1848) 1924 Morawski *Ja jestem burgrabią jej domu i mam polecenie
natychmiast przywieść tam pana. – nur Sw. 5) ‘Gerichtsvollzieher im
Königreich Warschau’ – ‘komornik w Księstwie Warszawskim’: (†1821) 1877
Zabł.Różne 360, DOR *Pójdę raczej do lasu szukać jakiej nory, skryć się
przed burgrabiami i instygatory.* o [arch.] 1896 SRG 185, DOR *Komornika
województwińskiego zwano podwojewództim, starościńskiego podstarościem lub
burgrabią. – SWIL, SW, DOR. ◇ Var: burgkrabia subst. m., [hapax] 1534
FalZioł V 52e, SPXVI – nur SPXVI; burgrabi subst. m., ca.1475 OrtBr VI
390, STP o (1663) 1922 J.B.Zim.Siel. 159 – nur STP; burgrabia subst. m.,
1423–1426 RocznHist XV 69, STP – STP, SPXVI, MAĆZ, CN, TR, L, SWIL,
SW, LSP, DOR; burgraf subst. m. – Sw; mulgrabia subst. m., [hapax] ca.
1500 R XLVII 371, STP – nur STP; murgrabia subst. m. – L, SWIL, SW;
murkrabia subst. m., [hapax] 1543 LibMal 70v, SPXVI – nur SPXVI. ◇ Etym:
mhd. burcgrave subst. m., ‘Stadtrichter’, LEX, nur für Inh. 1, 3. ◇ Der:
burkrapstwo subst. n., [hapax] (1411) 1888 HubeZb 56, STP *Micolay ne
szaszwał pana Filippa po spuszczeniu burkrapstwa.* Nur für Inh. 1; burgrabi
adj., 1448 Przem II nr 466, STP; burgrabina subst. f., ‘Frau des burgrabia’,
1500–1547 LibLeg 8/132, SPXVI *Sigmund zbozey Mylofzcy Crol polfzky etc.
Offwieczoney xieznye panyey Jaduidze [...] xyanznye Burgrabiney
Norembfzkiey etc czorcze nafsey myley.* Zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 3;
burgrabski adj., 1559 GroicPorz i2, SPXVI *mocą Burgrábską y Szoltyśią [...]
gaię wam Sąd wielki.* o [arch.] 1843–1855 Moracz.Dzieje VI 35, DOR, zuerst
geb. TR, nur für Inh. 1, 3; burgrabstwo subst. n., ‘Amt des burgrabia; Land,
das dem burgrabia unterstellt war’, 1564 BielKron 290v, SPXVI o 1594***

SarnStat 77, SPXVI, zuerst geb. TR, nur für Inh. 1, 3; *burgrabicz* subst. m., ‘Sohn des *burgrabia*’, [hapax] (1778–1784) 1829 Kras.Podstoli 72, DOR, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 3; *burgrabianka* subst. f., ‘Tochter des *burgrabia*’, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 3; *burgrabié* v. imp., ‘das Amt des *burgrabia* ausüben’, [hapax] 1884 Proch.Szkice 240, DOR, zuerst geb. DOR, nur für Inh. 1, 3; *burgrabiowski* adj., [hapax] 1884 Proch.Szkice 237, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1, 3; *burgrabiostwo* subst. n., ‘Burggrafenpaar; Amt, Herrschaft des *burgrabia*’, [hapax] 1884 Proch.Szkice 237, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1, 3. ❖ Mit *burgrabi(a)* (lat. *burgrabi*us) wurden ursprünglich zwei verschiedene Ämter bezeichnet: ein königliches (Inhalt 1) und ein städtisches (Inhalt 2), was der zweifachen Funktion der Burg (poln. *gród*) nach der Neugründung von polnischen Städten entsprach. Da es sich bei Inhalt 1 um die Stellvertretung eines königlichen Beauftragten handelte, konnten die Aufgaben und damit die Stellung des Amtsträgers in der sozialen Hierarchie allmählich immer weiter sinken. Im Bereich der Verwaltung: militärische Aufsicht über die Burg → Verwaltung einer herrschaftlichen Residenz (s. Beleg von 1777–1778, Inhalt 4) → Hausmeister (Beleg von 1820–1822). Vgl. ‘w życiu potocznym: *burgrabia* = *murgrabia*, pałacowy, domowy dozorca’ (LINDE). Ende des 18. Jhs. wurde das königliche Schloß in Krakau (Wawel) von 12 *burgrabiowie* “persönlich oder durch Vertreter bewacht”. Im Bereich der Rechtsprechung sank der soziale Status der *burgrabiowie*: durch ständige Delegation von immer niedrigeren gerichtlichen Aufgaben (vgl. Inhalt 1, Beleg von 1777). So erklärt sich auch Inhalt 4 (die dissimilierte (*b...b*’ → *m...b*’) Form *murgrabia* scheint ausschließlich ‘Hausverwalter, Hausmeister’ zu bedeuten). Inhalt 2 ist in unseren Quellen nach dem 15. Jh. nicht mehr erfaßt. Die richterliche Gewalt in den Städten wurde durch die Schöffen (*ławnicy*) unter dem Vorsitz des Bürgermeisters (*burmistrz*) oder Vogts (*wójt*) ausgeübt (s. Beleg oben). In Lemberg war zwar der Vogt (*wójt, advocatus*) Vorsitzender bei dem “Großen Burggrafengericht” (*iudicium magnum burgrabiale*), er trug aber dabei den Titel *burgrabia* und mußte unter Strafanandrohung von allen so angedredet werden (PTAŚNIK 1949, 43; Text von 1618). Ob etwa die Homonymie von Inhalt 1 und 2 ein Grund mit für das Verschwinden von Inhalt 2 war, kann nur eine detaillierte Untersuchung zeigen. Lit.: TASZYCKI 1964, 39 und GLOGER I, 215–216.